Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Шабат кюн, абустолну арт айы (декабрь), 19, 2020 жыл

№ 151 (20884)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Пресс-конференция

Владимир ПУТИН:

Не зат этеме десем да, оноу бизни къыралыбызгъа хайыр келтирликмиди деп сорама кесиме. Келтирлик эсе – ол тюзю, аны тамамларгъа тийишлиди

Россейни Президенти Владимир Путинни тёрели пресс-конференциясы быйыл пандемияны хатасындан башхаракъ халда ётгенди. Къырал башчы соруулагъа жууапланы Ново-Огарёвода резиденциясында бергенди. Бу ишге къатышхан журналистлени саны да алгъан жылладан эсе азыракъ эди. Къалай-алай болса да, Президент бюгюнлюкде гражданларыбызны жарсытхан соруулагъа жууап берир амал тапханды, кёп сферада иш къалай къураллыгъын, жашау къалай боллугъун, не тюрлю мадарла этилликлерин да туура этгенди.

Коронавирус болумлада

Биринчи соруу, ол да сейир болмаз, коронавирус бла байламлы эди. Битеу дунияны башына салгъан ауруу къайдан чыкъгъанды, къачаннга дери созулур умуту барды, аны къурутур амал табылгъанмыды эмда не мадар этиледи бу жаны бла.

- Быйылгы жыл барыбызны да коронавирус ауруу бла сагъайтханды, - деген-ди Владимир Путин. - Ол жаланда бизде тюйюлдю; ВОЗ-ну билдириюне кёре, бюгюнлюкде жер башында анга 70 миллиондан аслам адам тюбегенди. Ол а хар бирибизни да жашауубузну тюрлендиргенди: производствода эмда ишчи жерле азаядыла, жюклени ташыу тарксайгъанды, адамланы къолайлыкълары да селейгенди.

Аланы айтханда, Президент къыралыбызгъа не къадар улуу пайдемалагъа тюберге тюшген эсе да, биз аланы тамамлауну, тюнгюлюп къалмай, терк къолгъа алгъаныбызны белгилегенди. Этилген мадарланы эсеплери уа быллайдыла: къыралны ВВП-сы 3,6 процентге

лагъа мен ыразылыгымы билдирирге сюеме», - деп чертгенди Президент.

Саулукъ сакълау система

Саулукъ сакълау система пандемиягъа къалай хазыр болгъаныны, аны кезиуюнде кемчиликле ачыкъланганлыны юсюнден айтханда, Владимир Путин быллай халда ишлерге бизде угъай, жер башында бир къыралны да тийишли системасы хазыр тюйюл эди, дегенди. «Иш тап къоюмакъ тёлеулени да сагъыннганды. Къорулуау средстволаны производстволарыуа бирде жыйырма кереге окъуна кёбейгенди, деп чертгенди.

Дарманла бла жалчытыу да тап къурулгъанды, дерчады. Бир талай регионладан ала жетишмегенини юсюнден билдиредиле, алай Президент белгилегенича, иш препаратла болмагъанда угъай, ала жерине заманында жетмегениндеди. Аны сылтауун а ол логистика чурумлада, регионла дарманланы заманында сатып алмагъанларында кёргенди. Къырал а кеси жанындан жик-жиги бла жетерча ахча жибергенди.

тюшгенди. Ол а ЕС-де къыралла, АБШ бла тенглешдиргенде, иги да азды. Сёз ючюн, Великобританияда бу кёрюмдю тогъуз процентге окъуна жетгенди.

Промышленность производство юч процентге азайгъанды. Аны да Владимир Путин нефть чыгъарыугъа ОПЕК+ келишимге кёре чек салыргъа тюшгенинде кёргенди.

Алай хар бёлюмде да болум бирча тюйюлдю, сёз ючюн, жарашдыруучу производствода 1,1 процентге айнытыу окъуна болгъанды. Эл мюлкню юсюнден айтханда, Россейни бу жаны бла арт жыллада жетишимлери кимге да баямды. «Озгъан жыл бла тенглешдиргенде быйыл ёсюм - 1,8 процентге, жылны ахырына уа эки процентге окъуна жетергге ушайды», - деп чертгенди Путин.

Банк секторну да хатасы жокъду. Быйыл финанс учреждениялра 1,3 триллион сом файда тюшюрюкдюле. Ол а къыралны финанс системасыны мурдору тынгылы болгъанныны белгисиди. Къыралны борчу 70 миллиард доллар эди да, ол да он миллиард долларгъа азайгъанды. Алтындан бла валюталадан 587,7 миллиард доллар багъасына къыстырыкъ этилгенди. Сёз ючюн, жылны аллында ол 554,4 миллиард эди. «Пандемияны хатасындан не къадар чурумла чыкъгъан эселе да, къырал, битеу миллетибиз да алагъа бирлешип, тийишлисича тюбегенди.

Медиклени, волонтёрланы ишлегенлери, адамла бир бирлерине билеклик этергге хазыр болгъанларын барлыбыз да кёргенбиз. Ол къадар жумушлагъа къатышханогъесе тапсыз къуралгъанын бирсиле бла тенглешдирип кёрюргге боллукъду. Хау, бизде аз чурум жокъду, алай бирсилеге къарасакъ, саулукъ сакълау системабыз къыйматлы болгъанын кёрлюкбиз. Тюз Къытайда бу ауруу чыкъгъан хапарланы эшитгенлей, чекде мадар этип башлагъанбыз. Аны бла игирек хазыр болурча заман хорлагъанбыз», - деген-ди Владимир Владимирович.

Башчы айтханнга кёре, пандемиягъа къажау ишни тынгылы бардырырча багъыу учреждениялада 95 минги жатар жер хазырларгъа керек эди. Аллында уа аны жаланда экиден бири болгъанды. Къысха заманны ичинде аланы саны 277 мингге жетгенди. Дагъыда жаз башындан бери 40 Ара ишленнгенди. Ол барды да керек заманда оноу да, мадар да этерге къолдан келлигин кёргюзтеди.

Тийишли специалистлени юсюнден айтханда, пандемия башланнган кезиуде аладан жаланда 8,3 минги бар эди. Шёндю уа, энчи врачланы юсюнден сагъыннганда, коронавирусдан багъыу бла 150 минги кюрешеди. Бу жаны бла ишлеген битеу медицина специалистлени саны уа жарым миллиондан атлагъанды.

Башында мадарланы санында Владимир Путин кёп учреждениялра коронавирусха къажау ишге терк кёчюрюгенлерин, медиклени бу ауруудан багъыугъа юйретиу система тап къуралгъанын белгилегенди. Дагъыда госпитальлада «къызыл тийреледе» урунгганлагъа, врачлагъа, алагъа болушлукъ этген медицина вузланы бла училищелени студентлерине умутлагъа жетиу борчланы уа унутургъа жарамагъанын белгилегенди Президент. «Хау, бир-бир программаланы, сёз ючюн, медицинада сагъынылгъан реформаны, талай башхаларын да коронавирусха къажау ишлеге, гражданлагъа, бизнесге, саулай экономикагъа да ахча бёлюрге кереклиси ючюн бираз кечге къоярга тюшгенди. Сёз ючюн, гражданлагъа тюзюнлей болушлукъгъа 838 миллиард сом жиберилгенди. Алай дагъыда, миллет умутланы эсде тутуп, ол жаны бла Правительство бек къыйматлы ишлейди», - деген-ди Путин.

Пандемияны жайылыуун тыяр ючюн, кёп тюрлю чеклениуле кийирирге тюшгенди. Быллай болумда бирсиледен эсе аслам хата сынагъан бир ненча бёлюм барды, ол санда: пассажирлени эмда жюклени ташыу, товарла сатыу, жумушла бериу дегенча. Алада къармашханлагъа – предприятиялагъа, предпринимательлеге да къырал кёп жаны бла билеклик этгенди. Сёз ючюн, барына да бюджетлеге тёлеулерин (НДС-ден къалгъан) иги да кечге къойгъандыла.

Дагъыда учуз кредитле неда къайтарылмазлыкъ субсидияла, ишчилерини санын азайтмагъанланы онгдуруу, социал фондлагъа тёлеулени эки кереге азайтыу эм башха онгла бирилгенди. Аны барын да бир триллион сом багъасына тергергге боллукъду. Сау сфералагъа, эл мюлкге, автопромышленностьха, къурулушха, авиапромышленностьха этилген билеклик иги хайыр келтиреди. Аны айтханда, Владимир Путин юлгюге бу кюнледе хауагъа биринчи кере кётюрюген жангы Ил-114-300 эмда жангырытылгъан МС-21 самолётланы да сагъыннганды.

Быйыл гражданлагъа учуз багъасы (6,2%) бла ипотека бериу башланнганды. Озгъан жыл бла тенглешдиргенде, жашау журтладан азыракъ ишленнгенликге, аны хайыры бла адамлагъа, къурулуш сферагъа да иги билеклик этилгенди. Пандемия бла байламлы жумушлагъа бизни къырал 4,6 триллион сом къоратханды. Ол айтып-айтмаза аллай къадар ачхады. Тенглешдиргенде, ВВП-ны тёрт бла жарым процентин тутады.

Белгилисича, Россейни миллет къолайлыгъыны фонду (ФНБ) барды. Анда биогюнлюкде 13,5 триллион сом жыйылгъанды. Быйыл андан социал пособиеле окъуу учреждениялана студентлерин, сора дагъыда сабийлери болгъан юйюрлени онгдуруугъа, пандемияны хатасы жетген сфераладан предприятиялагъа себепликге да 350 миллиард сом бёлюнюркдю.

- Вакцинация этиную не къадар терк баршлап, коронавирус ючюн кийирилген чекленуулени не къадар терк кетерирге къолубуздан келсе, болум да алай игиге айланырыкъды, - дегенди къыралны Башчысы. – Келир жарым жылны ичинде иш алай болур деп сагъыш этеме мен да. Тергеулеге кёре, 2021 жылны ахырына, 2022 жылны ал кезиуленде биз бу чурумладан къутулукъбуз. Аны къой, ВВП ёсюп башларын биз жангы жылда окъуна сакълайбыз.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Улоу бла жалчытыу барады

ВОЗ-да айтханларына кёре, коронавирусха тестле этиу жаны бла жер башында ал жерлени алгъан юч къыралны санына Россей Федерация да киреди. «Биринчи вакцинаны да биз къырагъанбыз. Специалистле анга бийик багъа бередиле. Кёп къыралла Россей бла бу жаны бла бирге ишлерге хазырдыла. Сёз ючюн, аты айтылгъан AstraZeneca компания бла шёндю келишим этиле турады. Ол да бек иги хапарды; ол жаланда бизни гражданларыбызгъа угъай, битеу дуниягъа да хайырлы болуруна ышанама», - degенди Путин.

Бу пандемия жумушланы хатасындан саулукъ сакълау системаны биринчи бёлюмюн айнытыу ишни аз-маз болжалгъа салырга тюшгенди. Алай ол да унутулмагъанды. «Жангы жыллдан башлап тийишли программаны къолгъа аллыкъбыз. Аны чеклеринде 550 миллиард сом багъасына мадар этилликди, ол санда: кадрла хазырлау, учреждениялана мюлк эмда оборудование жаны бла онгларын кючлендириу жаны бла къадар жумуш барды. Биринчи январьны сакъламай бир бирлерин тамамлау шёндюледе да башланнганды. Сёз ючюн, автотранспорт бла жалчытыу барады. Алай бла бу реформаны баш магъанасы – гражданланы барын да медицина жумушла бла жалчытыргъады», - degенди президент.

Коронавирусну ким жайгъанды, кимди терс, degен соруугъа Владимир Путин аланы юсюнден сагъыш этиуден хайыр болмазлыгъын: «Къыралла, биз барыбыз да бирлешип, бу проблемадан къутулур амал табаргъа кюреширгге керекбиз»,-деген чертгенди.

Экономикагъа – баш магъана

Къыралны жашауна сунмай турып пандемия къатышханлыкъгъа, миллет Советни секретары **Рахайланы Борис** айтханды. Ол 2020 жылгъа валовый регионал продукт 154,8 миллиард сомча, неда 2019 жылгъа кёре 101,5 процентча, ёлчемде белгиленнгенин билдиргенди.

Кесибизни производство болуп тышына чыгъарылгъан, «жер байлыкъланы къазып чыгъарыу», «жарашдыруу производство», «электроэнергия, газ, пар бла жалчытыу; хауаны кондиционирование этиу», «суу бла жалчытыу: суу

КъМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары **Марат Хубиев** къатышханды, видеоконференция халда республиканы толтуруучу эм муниципал власть органларны оноучулары къошулгъандыла.

Быйыл миллет проектлени жашауда къалай бардырылгъанларны алгъадан чыгъарылгъан эсеплерини юсюнден Россейни Правительствосуну Председателини орунбасары **Марат Хубиев** къатышханды, видеоконференция халда республиканы толтуруучу эм муниципал власть органларны оноучулары къошулгъандыла.

Быйыл январь-октябрьге промышленный производствону индекси 110,4 процентни къурагъанды, 2020 жылгъа индекс 110,3 процент боллукъ-ду деп белгиленеди.

Битеу эл мюлк чыгъарыучуланы (сельхозорганизацияла, крестьян (фермер) иеликле, халкъ) эл мюлк продукцияларыны ёлчеми 2020 жылда 60,4 миллиард сом боллукъду, неда 2019 жылгъа кёре - 105,9 процент. Республиканы битеу тюрлю иели организациялары экономиканы эм социал бёлюмню айнытыугъа хайырланнган инвестицияланы ёлчеми алгъадан санагъаннга кёре 39,9 миллиард сом боллукъду.

Кийирилген чеклениуле эм алгъа потребитель рынокну болумуна тапсыз келгендиле. 2020 жылда розница сатыу-алыуну обороту саналгъаннга кёре 125,5 миллиард сом боллукъду, неда былтырны бу кезиуюне кёре - 90,5 процент. Жамауат ахча тёлеп толтургъан жумушланы ёлчеми 2020 жылда алгъадан саналгъаннга кёре 32,2 миллиард сомду, неда былтырны бу заманы бла тенглешдиргенде - 92 процент.

«Демография» миллет проектни жашаугъа кийириуню алгъадан саналгъан эсеплерини юсюнден айтханда, Маират Хубиев тохташдырылгъан келишимлеге кёре 2020 жылда ол борчлагъа 2,6 миллиард сом бёлюнгенини белгиленди. «Тиширыуланы иш бла жалчытыугъа себеплик – юч жыллара дери жыл сандагъы сабийлеге школгъа дери билим беру болумланы къурау» проекти жашауда бардырыугъа – 618 миллион сом. Проектге кёре юч жыллары толмагъан сабийлеге 2 940 школгъа дери къошакъ жерле къураллыкъдыла, ол санда: 2019 жылда – 940 жер, 2020 жылда – 1900 жер, 2021 жылда – 100 жер. Юч жылгъа республикада школгъа дери билим берген 50 объект ишлер умутлудуа, ол санда жангы мекямланы сюеу бла – 14 сабий сад, ишлей тургъан шкогъа дери билим берген махкемелеге пристройкала – 36 школгъа дери билим берген учреждение.

Муаед Кунижев жол ызланы тапландырыу «Къоркъуусуз эм качестволу автомобиль жолла» миллет проектни чегинде бардырылгъанын айтханды. 2020 жылгъа финансированияны битеулю ёлчеми 2,1 миллиард сомдан артыкъ болгъанды, ол санда федерал бюджет ырысхыдан 763 миллион сом, аладан 331 миллион сом – РФ-ни Правительствосуну Резерв фондундан кёшакъ ырысхыды. 7 декабрьге ишле тамамланнгандыла эм 98 объектни техника хазырлыгъы жалчытылыннганды. Игилендирирге тийишли 123,5 километр автомобиль жолладан нормаграм халгъа 114,3 километр чакъылы бири келтирилгенди, ол санда регион магъаналы - 103,2 километр.

Ахыры 5-чи бетдеди.

ЖЫЙЫЛЫУ

Миллет проектлени таймагъанлай толтуруу – республикабызны инсанларыны къолайлыкъларын кётюрюню ышаннгылы себеби

СЫЙ БЕРИУ

Нальчикде Фёдор Конюховну кёрмючю ачыллыкъды

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** тюнене дунияда кенг белгили жолоучу **Фёдор Конюхов** бла тюбешгенди. Ол бу кюнледе юйюрю бла бирге Къабарты-Малкъаргъа солургъа келгенди. Тюбешиуню кезиуюнде, быйыл а ол экинчи кереди, регионда альпинизмни айнытыу жаны бла соруула да сюзюлгендиле.

Фёдор Конюхов, альпинист болгъан къадарында, республикабызгъа аслам кере келе тургъанды. Эндиге дери уа ол августда Минги тауга кезиулю кере чыкъгъанды. Дагъыда бу айда, РФ-ни Правительствосуну Председателини орунбасары – РФ-ни Президентини ДФО-да толу эркинликли келечиси Юрий Трутнев бизни регионну жокъ-лагъан кезиуде, Минги тауну тийресинде туризмни айнытыуну магъаналы соруулары бла байламлы кенгеше да къатышханды.

Эм алгъа уа Фёдор Конюхов Минги тауну тёппесине 1992 жылда ёрлегенди. Биогюнлюкде да бу ызны айныу бла тири кюрешип, Россейде «Семь Вершин» деген программаны тамамларгъа къолундан келген биринчи адамгъа саналады.

Фёдор Филиппович тюбешиуню кезиуюнде Къабарты-Малкъар Республиканы Россейде альпинизмни баш арасы болургъа онгу барлыгъына ийнанганын билдиргенди.

Казбек Коков аны регионда туризмни айнытыу жаны бла соруулагъа сейири болгъанлай тургъаны ючюн къонакъгъа ыспас этгенди. «Жерни этеклерин кёрюргге жетишген адам болгъан къадарыгъызда юйюрогоз бла солургъа Къабарты-Малкъарны сайлагъаныгъыз хычыууда»,-деп, белгилегенди К.Коков.

Ушакъны кезиуюнде Ф. Конюховну дагъыда сурат ишлеуге эмда скульптургъа уллу сейири болгъаны ачыкъланнганды. Андан сора да, аны кесини авторлугъунда дунияны жер-жерлерине жолоучулукъларына аталгъан чыгъармалары бардыла. Казбек Коков бла Фёдор Конюков белгили жолоучуну ишлерини Нальчикде энчи кёрмючюн къураууну юсюнден да келишгендиле.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР – 100

Кино эм театр искусстволаны тамбласыны къайгъысын кёре

Бу кюнледе «Къабарты-Малкъар -100» Битеуроссей кинофестивальны чеклеринде кинематографияда ишлегенле, къараучула Шимал Кавказны театрда, кинода да ойнагъан артистлери эм режиссёрлары бла тюбешгендиле.

Жыйылыугъа Север Осетияны «Нарт-Арт» студиясыны директору, режиссёр, Россейни искусстволарыны сыйлы къулукъчусу **Темина Туаева**, Ингуш Республиканы искусстволарыны сыйлы къулукъчусу, режиссёр **Мадина Дзортова**, Къулийланы Къайсын атлы, Алий Шогенцуков атлы, Максим Горький атлы къырал драмтеатрларыны артистлери эм жаш кинематографистле, Шимал Кавказны искусстволарны институтуну эмда колледжини да студентлери келгендиле. Жыйылыуну журналист, поэт, полицияны отставкадагъы подполковниги, Ич ишлени министерствосуну культура арасыны таматасы **Алёна Чернова** бардыргъанды.

Бек алгъа Алий Шогенцуков атлы Къабарты къырал драма театрны актрисасы Марина Ташева келгенлени бир бирлери бла таныщдырыргъанды. Биринчи сёзню жыйылыуну бардыргъан Темина Давидовнагъа бергенди. Ол, фестивальны башлангъаны бла алгъышлап, миллет кинематографны бусагъатда болуруну юсюнден оюмларын айтханды. «Алгъын кавказ халкъланы бир кинематографист союзлары, бир студиялары – Шимал Кавказны студиясы - болгъанды, – дегенди ол. – Дагъыстан, Къабарты-Малкъар, Адыгея башхала да анда суратлау эмда документли жанрда кавказ киноланы алдыргъандыла. Бизни артистлерибизге да анда рольла табылгъандыла. Къырал оюлгъанда, ол да ишин тохтатханды. Биогюн а биз аны жангыдан ачар къайгъы бла къырал таматалагъа чыгъаргъа кюрешебиз».

Мадина Дзортова уа ол айтханны андан ары бардыргъанды эмда Владимир Путинни: «Келлик кюн миллет киноладады», – дегенин да эсге салып: «Къалай-алай болса да, энчи-энчи болсакъ да, кино чыгъармачылыкъ бла кюрешгенле бир зат этебиз. Тохтап турмайбыз. Мен жыйырма бла тогъуз жыл ишлейме бу системада, хар жыл сайын бир киножурнал алдырама. Къысха кино, кюлкюю жанрда. Бизни юсюбюзден кёпле билирге излейдиле. Аны кинематографияны юсю бла этебиз. Анда кёргюзтебиз кесибизни, ата-бабаларыбызны да не халкъ болгъаныбызны. Шимал Кавказны студиясы жангыдан къуралса, ол бек уллу болушлукъ боллукъ эди барыбызгъа да», – дегенди Мадина Мусиевна.

Къабарты-Малкъар, Ингуш республикаланы халкъ артисти, Къулийланы Къайсын атлы Малкъар къырал драма театрны директору Жангоразланы Мажит а, бу фестиваль магъаналы иш болгъанын белгилеп: «Бизни театрларыбызда ишлеген актёрланы уллу билимлери барды. Ала Москваны бек уллу школларында окъуугъандыла. Аланы биогюннгю жашаулары жигитлик этгеннге тенгди. Алгъынча, къырал жанындан фатар, общежит окъуна жокъ, иш хакълары – аз. Алай ала, ол затха зс этдиле. Къырал халкъларына къуллукъ этдиле. Миллетни тилин, адетин сакълау сахнадан башланады. Бизни театрлада актёрланы араларында элли якъы чакълы, андан да кёп ишлегенле бардыла. Ала не тюрю рольну да тынгылы къураяладыла. Ала киноискусствону солдатларыдыла, миллет культураны къоруучуларыдыла. Бусагъатда Александр Сокуров окъутуп чыгъаргъан режиссёрла бардыла: Владимир Битоков, Кантемир Балагов, Олег Хамоков эм башхала. Ала чакъыярадыла киноларында ойнагъна бизни актёрланы. Ол игиди – кесибизни режиссёрларыбыз болгъаны. Алагъа айтама: «Нек турасыз, хайырланыгъыз бизни!» – деп, ол киночуланы тири болургъа чакъыргъанды.

Жаш актёрладан бири: «Бек къыйын ролюгъуз къайсы эди?» – деп соргъанда, Мажит: «Аллай рольла кёпдюле. Мен бир затны ангылагъанма: чам, сатира жанрда сыфат къурагъан къыйынды, трагедияда ойнагъандан эсе». Былайда Жангораз улу чам жанрда Чомайны кёп тюрлю сыфатын къурагъанын, юлкюлю жанрда къысха суратлаула этгенин да эсге тюшюрюрге керек болур.

Къабарты-Малкъарны бла Къарачай-Черкес республиканы сыйлы, Ингушетияны уа халкъ артисти Мамайланы Фатима уа, кесини сунауунда болгъаныча, кинода бла театрда сыфат къурауда башхалыкъланы юсюринден айтып, бизни актёрла Россей киноладa ойнагъна сюйгенлерин, алагъа ишсиз турургъа артталлыда жарамагъанын эсгертгенди.

Ахыры 6-чы бетдеди.

Владимир ПУТИН:

Не зат этеме десем да, оноу бизни къыралыбызгъа хайыр келтирликмиди деп сорама кесиме. Келтирлик эсе – ол тюздю, аны тамамларгъа тийишлиди

Ахыры.
Аллы 1-чи бетдеди.

Багъаланы къапха жыяргъа

Арт кюнледе аш-азыкъланы талай тюрлюлерини, ол санда баз тузну, чёплеу жауну, унну багъалары иги да ёсгени кёплени тынгысызы этгенди. Ол не бла байламлыды деп Российни Президентине бир ненча адам соруу бергенди.

Владимир Путин айтханыча, бирбирде багъала ёсе багръаньна хазна дау этерча болмайды. Нек дегенде, ала, сёз ючюн, техника кереклени тыш къыралладан сатып алгъаны бла байламлыдыла. Сомну курсу тюрлене багръаны бла багъалагъа да къошулургъа боллукъду. Быйыл а, барыбыз да кёргенибизча, сом учуланганды.

- Алай багъала сагъынылгъан чурум да болмай кётюрюе эселе уа, ол кимни да ачыуландырлыкъды. Кесигиз къарагъыз, быйыл бизде болмагъанча аллай бай тирлик жыйылгъанды, ал тергеулеге кёре, 134 миллион тонна чакълы. Ётмег а, сора дагъыда макаронна багъа бола барадыла. Неге ушагъан затды ол?!

Экинчиси – бал туз. Манга къачан эсе да тростникден этилген бал тузну ташыугъа чек салыргъа, кесибизде производстволаргъа билеклик этерге керекди деген эдиле. Биз анга къулакъ салгъанбыз. Алай ич рынокда къытлыкъ болурча угъай. Министр манга продукция кесибизге жетерча аллай бир барды дегенди. Жетерик эсе уа, бал тузну багъасы 75 процентге нек кёбейгенди?

Энди уа - чёплеу жау. Аны багъасы онжеги процентге кётюрюлгенди. Бизде чёплеумю къуругъанды? Жетеди да. Нек болады алай сора? Ол а тыш рыноклада багъала кётюрюлюп тебиргеннери бла, бизде багъаланы да алагъа «тартып» башлагъанларындады. Алай этерге уа жарамайды, - деп чертгенди Владимир Путин. - Тийишли предприятияла продукцияларын, тышына элтмей, къыралны ичинде сатсала, аны бла кеслери къоранчха тюшгенча кёргюзтюрге сюедиле. Нефть затыучула да алагъа къошулуп. Не къоранч хапарды ол? Къырал ол сфераланы аягъы юсюне салыргъа, айнытыргъа неллай бир кюч салгъанын унутургъа жарамайды...

Алайды да, ол теманы юсюнден, Правительство бла оноулашып, кесгин мадарла этилгенин билдиргенди Президент. Быллай ашарыкъланы чыгъарыучула этма затыу-алыу сетьле бла келишим этилгенди. Анга кёре ала экилери да багъаланы тюшюрюрге сёз бередиле. Бу кюнледе окъуна тюкенледе хар ким да багъала тюшгенин кёрюрге керекдиле. «Заманында къармашып, таможня пошиналаны тюрлендирсе, ию былай чекге жетерик тюйюл эди. Энди уа ий айтханымча болур деп ышанама», - дегенди Путин.

Пенсияла эм сабийлеге тёлеуле

Ишлей тургъан пенсиячыларгъа пенсияларын кётюрюу беш жыл мындан алгъа тыйылгъанды. Ол кезиуде анга болжаллы амалды, деп айтылгъан эди. Энди уа бу жаны бла иш къалай болуруну юсюнден кёпле сорадыла.

- Пенсиялагъа жангыдан къошуп башларча жаланда бюджетни онгу болургъа керекди, деп белгилегенди Владимир Путин. Союзну заманында быллай категориягъа пенсия чыртда тёленмей эди деп, Президент дагъыда шёндюгю дунияда, коронавирус жайылгъан, адамланы къолайлыкълары азайгъан кезиуде аны сагъышын этерге уа кереклисин белгилегенди.

- Пенсиячыланы талай категорияларына къырал себеплик этсе да боллукъ эди. Аланы къолайлыкъларыартыкъ доюн тюйюдю. Ала бирсиле хазна итинмеген жерледе урунган адамладыла. Белгилен айтханда, ала жерлеринде ишлеп турсала, къыралгъа да иги боллукъду, - дегенди Владимир Владимирович. Келир жыл а инфляциядан бийигирек индексация этилликди. Биринчиси тёрт процент чакълы боллукъ эсе, бу тёлеуле 6,3 процентге кёбейирикдиле.

Сабийлери болгъан юйюрлеге пандемияны кезиуюнде къырал иги билеклик этгенди. Бу жаны бла тынгылы программа жарашдырылгъанды. Балаланы жыл санларына кёре юч къауумгъа бёлюп, юйюрлени онгларын бла къолайлыкъларын ойлап, хар бирине да тийишли тёлеуле берилгенди: пособияла, аналыкъ капиталны бир кесегин бёлюу дегенча.

Быйыл бла чекленип къалмай, келир жыл да мадар этиликди. Шёндю уа, Жангы жылны байрамына атап, юйюрлеринде жыл санлары жети жылгъа жетген (ол санда ала да) сабийлени хар бирине бешишер минг сом берилликди. Регионла да, кеслери оноу этип, быллай юйюрлеге билеклик этерге боллукъдула. Къалай-алай болса да, тёлеуле иелерине жетмей амал жокъду. Бу ишни Пенсия фондну бёлюмлеринде неда МФЦ-лада тамамлайдыла.

Ишсизликни къоратыу эмда урунгъанланы онгдуруу

Быйылгъы жылны аллында ишсизликни мардасы 4,7 процент эди, шёндюледе уа 6,3 процентге жетгенди. Ол алай нек болгъаны белгилиди: пандемияны хатасындан производствола жабылгъандыла, кёп предприятияланы ишлери азайгъанды, предпринимательле уа бизнеслерин тыйгъандыла. Ол бары да кёплени къолайлыкъларын осал этгенди.

- Болмагъанча аллай къыйын жыл, жашау да аллай болгъанды деп айтыргъа жарамайды. Эсигизде болур, озгъан ёмюрню токъсанынчы жылларында къырал къаллай чекге жетгенин. 2000 жылда гражданларыбызны къадарын кесибиз къурургъа керек болгъанлыбызны ангыласала тынгылы боллукъду, - дегенди Владимир Владимирович.

Халкъла аралы политика

Владимир Путин тыш къыралла бла байламлыкъланы, «информациялы урушланы», халкъла аралы келишимлени – саулай да тыш политиканы юсюнден тынгылы хапарлагъанды. Союз чачылгъаны бла «сууукъ уруш» деген сёз да унутулуп къаллыкъ сунныган эдиле кёпле. Аллай бир-бир тыш къыралла алгъын ниетлерин бла умутларын унутмагъандыла. Россейни къара бетли кёргюзтюрге, сейирлерин къысаргъа, онгларын азайтыргъа энтта да кюрешенлей турадыла. Бу ишде ётюрюк информация кенг хайырланылгъанын белгилегенди Путин.

Кёп соруула СНГ-да, къоншу къыралада бола баргъан ишлени юсюнден эдиле. Донбасс бла болум къалайды, Украина бла байламлыкъланы перспективасы бармыды дегенча. Экинчиси ол къыралны властьларындан къалгъанын белгилегенди Владимир Владимирович. Анда президентле властьха Донбассда къаугъаны тыяргъа, къыралны бирикдирирге, Россей бла шуёхлукъ байламлыкъла къурургъа керекди деп келедиле, алай къуллукъгъа орналгъандан сора уа миллетчилере ауушун, сёзлерине ие болмай къаладыла.

Бу тийреден сора да, къоншу къыраллада сагъайтхан аз иш жокъду. Сёз ючюн, Къыргъызда кезиую къаугъала. Владимир Путин аны сылтауун ол къыралда политика жашау, халкъда аны ангылау энтта да жетмегенинде кёргенди. Тышындан кийирирге кюрешген юлгюле уа анда орналмайдыла. Бу жаны бла, сёз ючюн, Франциягъа къараргъа керекмейди – андагъы политика система жюз жылла бла къурала барады, тынгылыды, гражданлагъа ангылашыныулуду. «Дагъыда Молдавия. Аны жангы башчысы Майя Санду Румынияны грандкансыды. Ол келгени бла тыш къыралла жангыдан биз Приднестровье мамырлыкъны сакълагъан сауутланнган кючлерибизни чыгъарыргъа керекбиз деп башлагъандыла. Биз анга угъай демейбиз. Алай жаланда болум иги тюрленсе, Приднестровьени бла Молдованы арасында мамырлыкъ байламлыкъ болса», - дегенди Путин.

Белоруссияда тюрлениулени юсюнден айтханда, Владимир Владимирович ол къыралны тамблагъы кюнюн аны гражданлары сайларгъа кереклисин, анда ишлеге тышындан къатышыргъа жарамагъанын белгилегенди: «Президент Лукашенко да ол жанлыды. Ол Конституцияларына тюрлениуле кийирирге умутлуду. Иш къалай боллугъун заман кёргюзтюр».

Кёп болмай Нагорный Карабахда уруш бошалгъанды. Нек башланнганды ол, кимге керек эди... Президент анга: «Бизни къырал не заманда да ол тийрени тёгерегинде жети районну Азербайджанны уруш-тюйюш этмей къайтарыргъа кереклиси жанлы болуп тургъанды. Нагорный Карабахны уа алай къоюп, Армениядан ары жол болурча. Иш созулуп тургъаны ючюн Азербайджан мадар этип тебиргенди. Энди уа жерлеринден кетерге тюшген адамларгъа, бизден сора, халкъла аралы организацияла да болушурла деп бек ышанабыз. ЮНИСЕФ, ЮНЕСКО эмда ООН-ну Аш-азыкъла жаны бла организациясы да анда мадар этип тебирерлерин сакълайбыз», - дегенди.

Владимир Путин тыш къырлланы башчылары бла арада келишуюк къалай болгъанына да жууап бергенди: «Бу жаны бла женгил неда къыйын адам жокъду. Башчыланы къайсысы да бек билимли, таукел, къыралларына миллет умутларына жетергеитиннген адамладыла. Къайсылары бла да амал табагръа кюрешебиз. Сёз ючюн, Турцияны башчысы Эрдоган бла бир-бир ишлеге къарамыбыз башха болгъанлыкъгъа, ол тынгылы, сёзюне ие болгъан кишиди. Кеси къыралына турадыла. Къырал да анга аслам ахча къоратады. Хар не да планнга кёре боллукъду», - деп белгилегенди Путин.

Бу тематиканы чеклериндде ол дагъыда тёгеректеги къудуретни кирлендиргген предприятияланы жуупха тартыуну юсюнден сагъынгъанды, юлгюге талай производстволада кемчиликлени келтиргенди. Бюгюнлюкде Россейде гражданланы газ бла жалчытыу 71,1 процентге жетгенди. Бийик жаланда ол жумушха «Газпром» компания 22 миллиард сом къоратханды. Саулай алып айтханда уа, 56 миллиард сом багъасына мадар этилгенди.

Шахарла бла тенглешдиргенде, элледе газификация 1,7 кереге бийикди. «Алай дагъыда быллай жерлеге мындан арысында да асламыракъ эс буруллукъду, - дегенди Путин. - Аны бла 2025 жылгъа башындагъы кёрюмдюню токъсан процентге жетдирирге умут барды. Ол да техника жаны бла онгла болсала». Нек дегенде, Президент айтханча, бир-бир жерлеге газны созаргъа не инфраструктура, не амал чыртда жокъду. Алай тийрелени асламысы уа кёк отлукъ бла келир жыллада толусунлай жалчытылынырыкъдыла.

Туризмни кючлендириу

Коронавирусну хатасындан кийирилген чеклениуле бегирек да, ол санда, туризмни кысхандыла. Владимир Путин билдиргеннге кёре, жыл сайын тыш къыраллада 32 миллион гражданыбыз солуйду. Алай кесибизде туризмни айнытыуну юсюнден да унутургъа жарамайды. Быйыл къырал «туризм кешбэк» деген амал къурагъанды. Анга кёре Россейни регионларында солургъа багъаланлагъа кёборюк айтыргъа, кёргюзтюп турургъа чакъыргъанды.

Бир-бир жерледе туризм инфраструктураны къурамай боллукъ тюйюлдю. Бу жаны бла энтта да этер ишкёпдю. Анга эм биринчиден бизнес-структурала къатышыргъа керекдиле. Къырал а кеси жанындан къолдан келгенича болушургъаюду. Шёндюледе энчи ич туризм бла кюрешген структура къурала турады.

«Биз Россейни сюебиз!»

Президентни пресс-конференциясында бизи белгилеген эм магъаналы тематикаладан сора, башха вопросла да кётюрюлген эдиле. Аланы санында энчи бир гражданланы жарсытхан чурумла, жаж-жерледе жамауатха хатасы жетген кемчиликле да бар эдиле. Къыралны Башчысына тарыгъыу бла угъай, адамгъа ыразылыгъын билдирип сёлешгенле да болгъандыла.

Адам улуну эркинликлери, культура байламлыкъла, дин тёзюмлюлюк, терроризм дегенча хар бирибизни да сагъышландыргъан аллай соруула да болгъандыла. Башында сагъынылгъан «Би-би-си ньюз» агентствону корреспонденти Стив Розенберг бизни къыралны не да этип терслерге кюрешген эсе, исландиялы журналист Хаукур Хауксон а: «Запада Россейни сюймейдиле деген хапарлагъа ийнанмагъыз. Ол алай тюйюлдю, сюебиз! Жаланда бир-бир властьла эмда энчи СМИ-ле къара тёргерге кюрешедиле ансы», - деп чертген эди.

- Хар жыл сайын бизге кёп тюрлю къыйынлыкъланы сынагръа тюшеди, алай ани бла бизге хар жыл да бизге уллу къууанчла; юйюр, къырал, миллет жетишимле келтиреди. Не десе да, биз ёхтемленирча, кёлленип айтырча жетишимлерибиз аз тюйюлдю. Кете тургъан жыл къыйын болгъанына сёз да жокъду. Алай ары дери уа бизни къырал аны сынамагъанмыды? Озгъан ёмюрню ахыр кезиулери кёзню ачдырмазгъа ушаулы эдиле; не экономика, не армия жокъ, социал сфера чачылып, айтып-айтмазча аллай ишсизлик. Хар ючюнчю инсан къолайсыз болгъан жылла...

Бюгюн а болум къалайды. Хау, энтта да бардыла чурумла, жашау болумлары осал болгъан гражданланы саны да аз тюйюлдю. Аллай Россейни къыралыгъыны мурдорун, экономикасыны ючюн, саулай шёндюгю онгларыбызны ол кезиуле бла тенглешдиригге кереклиси уа жокъду, - деп белгилегенди Президент.

Ахырында ол, пресс-конференциягъа къатышханлагъа ыразылыгъын билдирип, битеу келген соруулагъа жууапла бериллигин чертгенди. Сабийлери болгъан юйюрлеге уа, башында айтханыбызча, Жангы жыл байрамгъа атап, сабий башындан бешишер минг сом бериллигин билдиргенди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат
хазырлагъанды.

Ишсизликни къоратыу эмда урунгъанланы онгдуруу

Быйылгъы жылны аллында ишсизликни мардасы 4,7 процент эди, шёндюледе уа 6,3 процентге жетгенди. Ол алай нек болгъаны белгилиди: пандемияны хатасындан производствола жабылгъандыла, кёп предприятияланы ишлери азайгъанды, предпринимательле уа бизнеслерин тыйгъандыла. Ол бары да кёплени къолайлыкъларын осал этгенди.

- Болмагъанча аллай къыйын жыл, жашау да аллай болгъанды деп айтыргъа жарамайды. Эсигизде болур, озгъан ёмюрню токъсанынчы жылларында къырал къаллай чекге жетгенин. 2000 жылда гражданларыбызны

Конституциягъа тюзетиуле эмда айырыула

Конституциягъа тюзетиуле кийирилгени бла кете баргъан жыл къыралны политика жашауну эсинде къаллыкъды. Не хыйсан бла этилгенди ол, аны магъанасы боллукъмуду?

- Эсигизде эсе, 1993 жылны Конституциясы бек къыйын заманда къабыл этилгенди. Ачыкъ айтханда, къыралда граждан къаугъала баргъан кезиу эди. Парламентге танкла от ачхан, сауутла хайырланылгъан... Къалай болса да, ол Конституция мамырлыкъны сакъларгъа, айнытыуну мурдорун къурургъа амал бергенди.

Шёндю уа жашау башхады. Биз да анга кёре бу Баш законну тюрлендирирге керек эдик. Тюрлендирирге угъай, тюзетиуле кийирирге. Бир-бир затланы, сёз ючюн, пенсияланы индексациясы бла байламлы социал гарантияланы, биз алгъын эталлыкъ тюйюл эдик. 1993 жылда кёошхан дегенни къой, пенсияланы, хакъланы жарым жылны тёлемей окъуна тургъандыла. Ол бары да болгъан ишди, - дегенди Путин.

Энди уа индексация, жарлыкъгъа къажау иш да законнга тюшгендие. Иш хакъны эм аз ёлчеми жашау этерге жараулу ачхану ёлчеминден аз болургъа жарамагъаны да алай. Бу сферада кёп борчланы энди къырал онгуна кёре угъай, борчлу халда тамамларгъа керекди. Ма олду, Президент айтханнга кёре, бу тюзетиулени магъанасы.

Алай ала жаланда социал сфера бла чекленип къалмайдыла. Энди къыралны законлары не тюрлю халкъла аралы законлана да башында турадыла. «Тийребизни юсюнден айтсагъ а? Ол кезиуледе онгларыбызгъа кёре, не десек да, бу жаны бла къоркъуусузлукъну жалчыталлыкъ тюйюл эдик. Конституциягъа тюзетиуле кийирирге кереклисини юсюнден айтханда, Президент къысха белгилегенди: «Не зат этеме десем да, ол бизни къыралыбызгъа хайыр келтирликмиди деп сорама кесиме. Келтирлик эсе – тюздю, толтурургъа керекди». 2024 жылда айырыулагъа къатышыргъа боллугъуну юсюнден Владимир Путин: «Аллай оноу энтта да этмегенме, жашау кёргюзтюр», деп жууаплагъанды.

Келир жыл а къыралны Парламентине айырыула бардырыллыкъдыла. Ала да сагъынылгъан тюзетиуле кийирилгени себепли алгъын кезиуледен башхаракъ ётерикдиле.

Энди Парламентни кёп жаны бла онглары асламыракъ болгъанды. Сёз ючюн, Россей Федерациясы Правительстосун къурау жаны бла. Аны башчысы, министрле, вице-премьерле да кимле боллукъларыны оноуун Къырал Дума этерикди. Президент а аны дурус кёрюрге борчлуду. «Аны бла депутатланы ишлерини магъанасы, къыралны, жамауатны аллында жууаплыылыкълары кючленеди», - дегенди Президент.

Келир айырыулагъа къаллай политика партияла къатышырыкъларын, «тёрели» оппозицияны заманы кеттенди, аны орунуна жангы къымылдаула келирге керекдиле деген оюмлагъа жууаплай, аны барыны да оноун гражданла этерге керекдиле, деп чертгенди Путин. - Бизни политика система айныи барады, ол кёп тюрлю партиялагъа айырыулагъа къатышыргъа онг берди.

Быллай айырыулагъа тыш къыралладан да сейир болмай къаллыкъ тюйюлдю. Алагъа жашыртын къатышып, эсеплерин тюрлендирирге сюйгенле уа болурламы дегеннге: «Анга хапар да жокъду. Жаланда бизде угъай, башха къыралла да къатышыргъа кюрешедиле. Къатышхан угъай, кеслерини базаларын да тиздиле. Биз аны барын да билебиз, къажау турургъа хазырбыз. Ол а гражданланы асламысы бир акъылгъа келип, къыралыбызны

къадарын кесибиз къурургъа керек болгъанлыбызны ангыласала тынгылы боллукъду, - дегенди Владимир Владимирович.

Халкъла аралы политика

Владимир Путин тыш къыралла бла байламлыкъланы, «информациялы урушланы», халкъла аралы келишимлени – саулай да тыш политиканы юсюнден тынгылы хапарлагъанды. Союз чачылгъаны бла «сууукъ уруш» деген сёз да унутулуп къаллыкъ сунныган эдиле кёпле. Аллай бир-бир тыш къыралла алгъын ниетлерин бла умутларын унутмагъандыла. Россейни къара бетли кёргюзтюрге, сейирлерин къысаргъа, онгларын азайтыргъа энтта да кюрешенлей турадыла. Бу ишде ётюрюк информация кенг хайырланылгъанын белгилегенди Путин.

Кёп соруула СНГ-да, къоншу къыраллада бола баргъан ишлени юсюнден эдиле. Донбасс бла болум къалайды, Украина бла байламлыкъланы перспективасы бармыды дегенча. Экинчиси ол къыралны властьларындан къалгъанын белгилегенди Владимир Владимирович. Анда президентле властьха Донбассда къаугъаны тыяргъа, къыралны бирикдирирге, Россей бла шуёхлукъ байламлыкъла къурургъа керекди деп келедиле, алай къуллукъгъа орналгъандан сора уа миллетчилере ауушун, сёзлерине ие болмай къаладыла.

Бу тийреден сора да, къоншу къыраллада сагъайтхан аз иш жокъду. Сёз ючюн, Къыргъызда кезиую къаугъала. Владимир Путин аны сылтауун ол къыралда политика жашау, халкъда аны ангылау энтта да жетмегенинде кёргенди. Тышындан кийирирге кюрешген юлгюле уа анда орналмайдыла. Бу жаны бла, сёз ючюн, Франциягъа къараргъа керекмейди – андагъы политика система жюз жылла бла къурала барады, тынгылыды, гражданлагъа ангылашыныулуду. «Дагъыда Молдавия. Аны жангы башчысы Майя Санду Румынияны грандкансыды. Ол келгени бла тыш къыралла жангыдан биз Приднестровье мамырлыкъны сакълагъан сауутланнган кючлерибизни чыгъарыргъа керекбиз деп башлагъандыла. Биз анга угъай демейбиз. Алай жаланда болум иги тюрленсе, Приднестровьени бла Молдованы арасында мамырлыкъ байламлыкъ болса», - дегенди Путин.

Белоруссияда тюрлениулени юсюнден айтханда, Владимир Владимирович ол къыралны тамблагъы кюнюн аны гражданлары сайларгъа кереклисин, анда ишлеге тышындан къатышыргъа жарамагъанын белгилегенди: «Президент Лукашенко да ол жанлыды. Ол Конституцияларына тюрлениуле кийирирге умутлуду. Иш къалай боллугъун заман кёргюзтюр».

Кёп болмай Нагорный Карабахда уруш бошалгъанды. Нек башланнганды ол, кимге керек эди... Президент анга: «Бизни къырал не заманда да ол тийрени тёгерегинде жети районну Азербайджанны уруш-тюйюш этмей къайтарыргъа кереклиси жанлы болуп тургъанды. Нагорный Карабахны уа алай къоюп, Армениядан ары жол болурча. Иш созулуп тургъаны ючюн Азербайджан мадар этип тебиргенди. Энди уа жерлеринден кетерге тюшген адамларгъа, бизден сора, халкъла аралы организацияла да болушурла деп бек ышанабыз. ЮНИСЕФ, ЮНЕСКО эмда ООН-ну Аш-азыкъла жаны бла организациясы да анда мадар этип тебирерлерин сакълайбыз», - дегенди.

Владимир Путин тыш къырлланы башчылары бла арада келишуюк къалай болгъанына да жууап бергенди: «Бу жаны бла женгил неда къыйын адам жокъду. Башчыланы къайсысы да бек билимли, таукел, къыралларына миллет умутларына жетергеитиннген адамладыла. Къайсылары бла да амал табагръа кюрешебиз. Сёз ючюн, Турцияны башчысы Эрдоган бла бир-бир ишлеге къарамыбыз башха болгъанлыкъгъа, ол тынгылы, сёзюне ие болгъан кишиди. Кеси къыралына

турадыла. Къырал да анга аслам ахча къоратады. Хар не да планнга кёре боллукъду», - деп белгилегенди Путин.

Бу тематиканы чеклериндде ол дагъыда тёгеректеги къудуретни кирлендиргген предприятияланы жуупха тартыуну юсюнден сагъынгъанды, юлгюге талай производстволада кемчиликлени келтиргенди. Бюгюнлюкде Россейде гражданланы газ бла жалчытыу 71,1 процентге жетгенди. Бийик жаланда ол жумушха «Газпром» компания 22 миллиард сом къоратханды. Саулай алып айтханда уа, 56 миллиард сом багъасына мадар этилгенди.

Шахарла бла тенглешдиргенде, элледе газификация 1,7 кереге бийикди. «Алай дагъыда быллай жерлеге мындан арысында да асламыракъ эс буруллукъду, - дегенди Путин. - Аны бла 2025 жылгъа башындагъы кёрюмдюню токъсан процентге жетдирирге умут барды. Ол да техника жаны бла онгла болсала». Нек дегенде, Президент айтханча, бир-бир жерлеге газны созаргъа не инфраструктура, не амал чыртда жокъду. Алай тийрелени асламысы уа кёк отлукъ бла келир жыллада толусунлай жалчытылынырыкъдыла.

Экология эмда ЖКХ

Пресс-конференцияда экологияны, кир-кипчик бла байламлы реформаны юсюнден да сагъынгъанды. Президент белгилегенича, бу реформаны бардырыуда хазна чурум жокъду. Производстволаны къурау бла байламлы соруула уа бардыла. Эм биринчиден, ол къалгъан-къулгъанланы полигонлагъа ташымай, аберигe жарарча толусунлай жарашдырыуду. Ол алай болурча уа кир-кипчикни айырып жыйыу системаны сингдиригге керекди. «Мында хар нени да гражданланы юслерине атып къояргъа жарарыкъ тюйюлдю. Къоранчланы продукцияны чыгъарыучула бла аны орунлагъа салыучула арада тенг этерге керекдиле», - дегенди.

Бирси къыралла да иш бу халда бардырылады. Сёз ючюн, автопромда «утилизация сбор» барды. Ол оюм этгенича, кир-кипчикни ташыуда да алай болса игиди. «Правительство, регионла да реформа бла кюрешгенлей

ПРЕЗИДЕНТА РОССИЙСКОЙ

Миллет проектлени таймагъанлай толтуруу – республикабызны инсанларыны къолайлыкъларын кётюрюню ышаннгылы себеби

Ахыры.
Аллы 1-чи бетдеги.

Оператив кёрюмдюлеге кёре 2020 жылны 11 айына 405 минг квадрат метр жашау журт кийирилгенди неда 2019 жылны тийишли кёзиуюне кёре 112,2 процент. 2020 жылда «Жашау журтла къурулушну айнытыу программаланы стимулированиясы» жумуш бла байламлы Нальчик шахар округну суу баргъан ызларыны бла сооружениялярны экинчи тизмеси кенгертилинеди, Вольный Ауул районну Март микрорайонуну андан арысыны жашау журтла застройка этилген микрорайонуну суу бла жалчытхан тыш ызларыны къурулушу тамамланады. Къурулушну планнга кёре 2020 жылда декабрьде бошарыкъдыла.

Мусукланы Алий докладында Къабарты-Малкъарны социал-экономика айныууну 2021 жылгъа эм 2030 жылгъа дери борчларын эшитдиргенди. КъМР-ни Башчысында Стратегиялы айныу эм миллет проектле жаны бла советни 2020 жылда 30 июльдан 2-чи номер бла чыгъарылгъан протокол борчларын толтурурча Къабарты-Малкъар Республиканы 2024 жылгъа дери кёзрал программалары жарашдырылып къабыл кёрюлгенديلе эм КъМР-ни 2021 жылгъа бла 2022 эм 2023 жылланы план кезиуюне Социал-экономика айныуу къабыл этилгенди.

2020 жылда тийишли болумланы хайырланнганда регион валовый продуктну (ВРП) ёсюу ёлчеми 101,5 процент боллукъду, аны ёлчеми уа 154,8 миллиард сомгъа жетеригди. Прогноз кезиуню ахырына регион валовый продукт 2020 жылгъа кёре 19 процентге ёсерикди, аны ёлчеми 184,4 миллиард сомгъа жетеригди. Аны кётюрюлюю асламысында экономиканы промышленность, эл мюлк, къурулуш эм розница сатыуалыу бёлюмлерини айнууларыны хайырларындан боллукъду.

Промышленный производство бёлюмде кесибизни тышына чыгъарылгъан товарларыбызны, толтурулгъан ишлени бла жумушланы 2021 жылгъа ёлчеми 53345,8 миллион сом боллугъу белгиленеди неда 117, 8 процент 2020 жылгъа. 2023 жылгъа ол кёрюмдю 2020 жыл бла тенглешдиргенде 27,9 процентге ёсюп, 57894,5 миллион сом боллукъду. Промышленный производствону индекси алгышнгы жыл бла тенглешдирсе 2021 жылда 113,5 процент боллукъду, 2022 жылда – 111,3 процент, 2023 жылда – 110,5 процент. Битеу категориялы мюлкледе эл мюлк производство продукцияны ёлчеми прогноз кезиуню ахырына 2020 жыл бла тенглешдиргенде 1,33 керегe кёбейириги белгиленеди.

Келлик ючжыллыкъ циклгъа КъМР-ни республикалы бюджетини юсюнден законну проектине тюзетиулени КъМР-ни Парламентинде экинчи окъуучуна хазырланнганларын эсге алсакъ, 2021 жылда бюджет файдалыкъ 43,7 миллиард сом боллугъу белгиленеди, къоранчла – 44,8 миллиард сом. Регионлагъа финанс билеклик этерча федерал бюджетден бёлюнгген ырысхы къысхартылгъаны ючюн 2021 жылда 1,1 миллиард сом дефицит боллугъу белгиленеди.

Аны бла бирге, алгъадан бёлгиленип тургъаныча, ишчи тирилик жангыдан къозгъалып башланыргъы ючюн 2022-2023 жыллада бюджет системаны энчи файдаларыны ёсюулери эм бюджет системаны баланслыгъы тохташылу боллугъу белгиленеди.

КъМР-ни Правительствосуну 2020 жылда 1 декабрьден буйругъу бла 2021 жылгъа бла 2022 эм 2023 жылланы план кезиулерине борч политиканы башы ызлары къабыл кёрюлгенديلе. Рынок заимствованияланы багъаларыны тюрлениулерине мониторинг бардырылгъанлай турады, эсепде кредит организациялагъа кредит ызланы ачыугъа кыырал контрактла орта рынокну багъаладан эсе учуузракъ келишимлеге кёре тамамланадыла (2020 жылда банк кредитлегe кёре ставкала эки кереге азайгъандыла). Кыырал долгну структурасында банк заимствованиялагъа кёре борч юлюшлени учуузракъ болуулары жалчытылынады. Эсепде толтурулгъан амалланы хайырындан 2020 жылда 1 декабрьге ич борчну обслуживаниясына къоранчла 76,7 процентге неда 100 миллион сомгъа къысхартылгъандыла.

«Жангы коронавирус жукъгъан ауруу жайылыуну биринчи толкъунунда кийирилген макроэкономика бёлюмде къыйынлыкълагъа эм чекленнилеге да къарамагъанлай, Къабарты-Малкъарны бюджет системасы тохташылу болгъанын кёргюзтенди эм алгын къабыл кёрюлген бюджет борчларын барын да тийишлисича толтургъанды, республиканы гражданларына эм экономика субъектлеге социал билеклик этиуге бурулгъан жангыланы, эм, сёзсюз, коронавирус жукъгъан ауругъа къажау тургъан саулукъ сакълау системаны ишин жалчытхан къоранчланы да. Аны бла бирге кыырал борчну ёсюуюн тыяргъа амалла изленнгенديلе эм алай бла аны обслуживаниясына къоранчланы да. Борчну кесин, аны обслуживаниясын окъуна азайтыргъа онг табылтъанды.

Анга бардырылгъан тийишли бюджет политика себеплик этгенди. Ол къоранчланы азайтыугъа эм кыырал борчну къысхартыугъа буролупду, федерал араны да заманында болушлугъу да ол санда», - дегенди Мусукланы Алий. КъМР-ни премьер-министри андан ары сёзюнде келир жылда миллет проектлени финансированиясыны ёлчеми кезиулю жылгъа КъМР-ни республикалы бюджетини юсюнден законну проектине тийишликде 2021 жылда алгъадан белгиленнгенне кёре 5 093 785,1 минг сом – 2020 жылгъа ырысхыны ёлчеминден 72,2 процент боллугъун белгиленгенди.

2021 жылда тынгылы ремонтдан эм жангыртыудан сора хайыранлыгъа регион эм жер-жерли даражалы 100 километр автомобиль жол бериллиги планнга салынныды; 50-метрлик жюзюю бассейни бла шёндюгюлю пятиборье бла кюреширча спорткомплексни эм спортну къыш тюрлюлери бла кюреширча физкультура-саулукъ кючлюю комплексна, жалгъан бузу бла башы жабылгъан катокну къурулушлары да. Аллай проект республикада биринчи кере тындырылады. Битеулю билим берген организацияланы мурдорларында «Кванториум» сабий технопаркланы къуралыуларында андан ары бардырылады.

Нальчик шахарда энтта бир 1225 жери бла битеулю билим берген уллу школну къурулушу башланлыкъды. «Жашау журт эм шахар болум» миллет проектни чегинде 31 жамауат кенгликни бла 108 арбаз тийрени тапландырыр, суу бла жалчытыу 19 объектге проектлени жашаугъа кийирир мурат барды. «Маданият» миллет программа ны чеклериндe Республиканы гинжи театрны тынгылы ремонтун эм Нальчик шахар округда Жаш къараучуну театрыны ремонтун андан ары бардырыу, андан сора да, бир ненча район маданият махкемелени тынгылы ремонтлары пландадыла.

«Саулукъ сакълау» миллет проектни ызында 2021 жылда ючъ къан-тамыр бёлюмню эм онкология диспансерни медицина оборудование бла жалчытыу планнга салынгъанды. Республиканы медицина организацияларына 10 мобил комплекс сатып алынырыкъды: 4 маммограф эм 6 флюорограф.

Санитар авиацияны айнытыуну чеклеринде болжалгъа салынмагъанлай болушлукъ излеген саусузлагъа жетер ючюн авиация учуулану жалчытыуна авиация жумушлану сатып алынныларыны жалчытылынырыкъды. Саулукъ сакълауну цифралы контур регионал бёлюмюне «Жюрек-къан тамыр аруулары болгъан саусузланы мониторинги», «Онкология аруулары болгъан саусузланы мониторинги»ара подсистемала, энчи кёрюмдюлени къорулау системаны ишин жалчытыу эм башхала затла сингдирилликдиле.

Эсепленни чыгъара, КъМР-ни Башчысы Казбек Коков былай айтханды: «Миллет проектле Къабарты-Малкъарны адамларыны жашауларыны качествосун түрлендирген амалладыла. Хар субъектте тири айныргъа онг бериледи, биз аны бла толусунлай хайырланыргъа керекбиз.

Биз борчланы тамамлаугъа комплекс эм стратегиялы халлы къараргъа тийишлибиз. Биз жашау журтну квадрат метрини къурулушуну юсюнден айта эсек, биз анга ишлеп атып кетген бош орунгача къарагъа керекмейбиз.

Транспорт инфраструктурану айныуун айта эсек, ол биз ишлеген квадрат метрлеге кёре болургъа керекди. Жангы микрорайон къурагъан эсек, анга деп тап автомобиль жолла, тап тротуарла, тап жарыкълыкъ берген система болургъа тийишлиди. Ол жангы микрорайонланы адамлары къайсы поликлиникалагъа жюрююклери белгиленирге да.

Аны ючюн биз тийишлисича алгъа къарап ишлерге борчлубуз. Сёзсюз, предпринимательствону айнытырыкъбыз, бютюнда туризм, эл мюлк бёлюмледе. Хар кимге да кесини жеринде тирирек, кёбюрек ишлерге керекди, стратегиялы халда сагъыш этерге, белгиленген мураталны толтурууугъа алланып – Къабарты-Малкъар Республиканы игилигине».

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

ЮБИЛЕЙ

Бийик профессионаллыкъ, жууаплылыкъ, жигерлилик, адеплилик, инсан борчуна кертичилик

Хурметли Людмила Михайловна!

Юбилейигиз бла байламлы жюрекден алгышлайбыз! Ол адамны жашауунда магъаналы датады. Сизни анга къаллай жетишимлеригиз бла жеттенигиз а кёп затха шагъатлыкъ этеди. Жашауну битеу кезиулеринде да Сиз бийик профессионал, иш кёллю болгъанлыгыз, жетишимлеригизни дайым да игилендиргенлей турургъа эмда аллыгызда бютюнда кыйын борчланы салыргъа талпынууугъуз бла айырмалысыз. Бай биографиягызда тюрленмегенлей тургъан жангыз зат – ол Сиз хар заманда да, къайсы къуллукъда да уллу харфдан жазарча адамлай, жууаплылай, адеплилей, болушлукъгъа хазырлай къалгъанлыгызды.

Сизни Къабарты-Малкъар Республиканы айнытыуна салгъан ыхыныгыз бийик къырал саугъалагъа да тийишли болгъанды. Алай а ёнчелерге жарамазлыкъ къыйматла бардыла: коллеталаны арасында бийик деберге, жерлешлени ичинде уа ариу сёзге, хурметге тийишли болуу. Сизни профессионал болгъанлыгыз, ишни кереклисича бардыра билгенигиз, уллу сынамыгыз эмда жашау берген акылыгыз, туугъан журтха сюймеклигиз мындан ары да адамлагъа къуллукъ этгенлей турлукъдула.

Жашау къарыууугъуз тархъаймагъанлай, хар заманда да саулукъ бла монглукъ кертичи жол нёгерлеригизлей къалырларын таза жюрекден тежейбиз.

Узакъ жылланы биргегизге насып, берекет да болгъанлай турсунла!

Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат палатасы.

Редакциягъа письмо

КЕЧЕ-КЮН ДА, КЕСЛЕРИН АЯМАЙ, АЛА АУРУГЪАНЛАГЪА САУЛУКЪЛАРЫН КЪАЙТАРАДЫЛА

Бу эсде болмай тургъан ауруу дунияны башын алгъанлы, республиканы кёп больницаларында коронавирусдан аруугъанлагъа багъыу къаты барады. Аны къолгъа алгъан докторланы, медсестраланы ишлерин бюгюнлюкде жигитликге тенг этерге боллукъду. Ала анча адамны жашау жолларын кесген жукъгъан аруудан къоркъмай, ёз саулукъларыны сагъышларын этмей, Гиппократны антына кертичи бола, къыйналгъан адамлагъа болушадыла.

Нальчик шахарны экинчи клиника больницасы не жаны бла да алда болуучуду. Пандемия жетген биринчи кюнледен бери ол аны бла къазауатха киргенди. Клиниканы баш врачы – халкъ ийнагъыбыз **Боттаданы Хадисни къызы Тогъузаланы Залинаны** башчылыгъында ала кёплени сау этип, къууанчлы юйлерине ашыргъандыла. Биз да аладанбыз.

Бизге бакъгъанланы хар бирини атларын энчи айтып, ыразылыгъыбызны билдирирге сюебиз. Ала уа быладыла: врачла – **Эндрейланы Светлана, Аппайланы Расул, Губжева Марита, Вангула Елена, Гегиров Залим, Сижажев Исмайыл, Гедрафова Рузана**; **медсестрала – Кёчменланы Лейля, Бийчекуланы Фатима, Макытланы Жанна, Чочайланы Лейля, Шабаева Лейля, Герийланы Замира, Элеккуланы Зуля, Кожаева Зарема, Хагожеева Алина, Кючмезланы Жаннета, Жаболаны Светлана, Лёлюкаланы Салихат**; **санитаркала Мида Пшукова, Мая, Тхагапсоева, Марина Кокова, Мая Азубекова.**

Келе тургъан жангы жылыгъыз сизни барыгъызгъа да кёп игилик берсин! Бу къайгъылы кюнле узакъда къалып, юйлеригизге сау жыйылыгъыз! Сиз сюйгенле мындан арысында быллай жарсыу сынамасынла!

Больницаны 3-чю этажында 8-чи палатада тургъанла: В.А. Швыдова, З.С. Хакягова, Н.Т. Саврасова, Л.А. Махова, Б.О. Куготова, Э.П. Гуляева.

СУРАТЛАДА: ЫСПАСХА ТИЙИШЛИ МЕДИКЛЕ

ЖЫЙЫЛЫУ

Бир ненча къыйматлы законопроектге къаралгъанды

КъМР-ни Парламентини Председатели **Татьяна Егорованы** башчылыгъында республиканы законла чыгъаргъан органыны президиумуну кезиулю жыйылыуу болгъанды. Видеоконференция халда депутатла бир къауум федерал эм республикалы законопроектни сюзгендиле. «Къабарты-Малкъар Республиканы Административ право бузукъулукъла кодексине тюрлениуле кийириуню юсюнден» законну проекти да ол сандады.

КъМР-ни Парламентини Жамауат къоркъуусузлукъ эмда коррупциягъа къажаулукъ комитетини председателини орунбасары **Ахмед Есенкулов** бу законопроект муниципал къуралыуланы белгилерине (символика) хурмет этмегенлени административ штраф халда административ жууаплылыкъгъа тартыуну тохташдырыу жаны бла предложение болгъанын ангылатханды.

Тюбешиуню кезиуюнде КъМР-ни Парламентини 2021 жылны жаз башында тюбешиулерини проектини планыны юсюнден да сёлешиннгенди. Татьяна Егорова КъМР-ни Парламентини профильли комитетлерине проектни андан ары тапландырыуну КъМР-ни законла чыгъаргъан органы 2020 жылны 24 декабринде озгъан жыйылыуунда этилген эсгертиулени бла предложенияланы эсге алып бардырыргъа буюргъанды.

-Бу сессияда тинтилмеген соруулану эндиги жолгъа кёчюребиз. Чертирге сюеме - биз жаз башында болум алыкъа къалай тюшеригин, шёндюгю форматлагъа тюрлениуле кийирирге керек боллугъун бла къаллыгъын билмейбиз. Законланы проектлери бла да хал алайды – ала кёп боллукъ сунама,-деп белгилегенди КъМР-ни Парламентини Председатели.

Андан сора да, депутатла РФ-де муниципал служба, инсанланы саулукъларын сакълау мурдорла, административ право бузукъулукъла эмда Уруугу кодекс бла байламлы федерал законланы проектлерине къарагъандыла.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

ХУРМЕТЛЕУ

Аты дайым уллу махтау бла айтылып тургъан жолчу

Бу кюнледе Къабарты-Малкъарны Транспорт эмда жол мюлк министерствосунда КъМР-ни сыйлы къурулушчусу Мухарби Амальчиевни юбилейине жораланнган жыйылыула озгъандыла. Жол бла байламлы сферада ол алтмыш жылдан аслам заманны ишлегенди. Ол мында окъуучу копировщикден республиканы жол отраслини башчысына дери жетгенди (1991-2003 ж.ж.).

Инженер болгъан къадарында ол Шимал Кавказны тийресинде тоннельлени, развязкаланы, кёпюрлени проектлерине, къурулушларына къыйын салгъанды. Андан сора да, муниципал жолланы модернизациялау жаны бла кюрешгенди. Дагъыда аны башчылыгъында санап саны болмагъан жол объектле тап халгъа келтирилгендиле.

Кёп жылланы бет жарыкъылы ишлегени эмда жол отрасльни айныууна энчи къыйын салгъаны ючюн ол алсам саугъа бла белгиленнгенди. Бюгюнлюкде Мухарби Амальчиев КъМР-ни Транспорт эмда жол мюлк министерствосуну Жамауат советини председателиди.

Тугъан кюню бла байламлы тобешиуледе аны коллегалары, таныгъанла-билгенле да, юбилейи бла алгъышлай, саулукъ, монглукъ да тежегенديلе. Республиканы айныуна салгъан къыйынын чертип, ведомствону Сыйлы грамотасы бла да белгиленديلе.

ТРАМЛАНЫ Зухура.

Оператив штаб

Реанимациягъа тюшгенлени саны азайгъанды

Бу эки кюнню ичинде республикада COVID-19 вирус бла байламлы болум артыкъ тюрленмегенди. Ол кезиуге аруугъанланы саны 201 адамды. Аны Республикалы оператив штабны статистикасында кёребиз. Ючеулен ёлгенديلе. Барысыны да жыл санлары 60-дан атлап эди. Иги болуп, юйлерине ашырылгъанланы саны 260-ха жетеди.

Госпитальлада медицина болушлукъ 1474 саусузгъа бериледи. Аланы араларында тестле аруугъанларын кёргюзтмегенле да бардыла. Кууандыргъан шартладан бири – реанимациялагъа тюшгеннени саны азайгъаныды. Сёз ючюн, баш кюн бла тенглешдиргенде ол 5 саусузгъа азды. Госпитальлада битеу да 1859 адамгъа жерле хазырдыла.

Саулай къыралда болумну алып къарагъанда, ол жарсыулуду. Сутканы ичинде аруугъанланы саны ёсе барады. Бюгюнлюкде 28552 адамны диагнозлары тохташдырылгъанды.

Медикле жыл санлары 65 жылдан атлагъан гражданлагъа бютюн бек къоркъадыла эм ала юйлеринде турсала иги боллугъун айтханлай турадыла. Жюреклери аруугъанла, онкологиядан къыйналгъанла, диабетлери болгъанлагъа уа энчи сакълыкъ керекди. Вирус битеу ол аруулану къозгъап къояды. Маскаланы да, терк-терк алышындыра, хайыранлыргъа унутургъа керек тюйюлдю.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Кино эм театр искусстволаны тамбласыны къайгъысын кёре

Ахыры.
Аллы 1-чи бетдеди.

Россейни, Къабарты-Малкъарны да сыйлы артисти **Басир Шебзухов** а: «Бусагъатлада белгили киноланы Москва бла Санкт-Петербургда алдырадыла. Биз да аман артистле тюйюлбюз, дуниягъа айтылгъан ГИТИС-де бла Б. Щукин атлы училищеде окъугъанладанбыз. Болсада ара шахарладагъы режиссёрлагъа бизни ары-бери чакъыргъан алай бош тюйюлдю – ахча жетишмейди.

Алай бла биз «уллу ачлыкъ» сынайбыз усталгъыбызны хайырланалмай, мураттарыбызы жартылай къала. Темина Давидовна айтханыча, Шимал Кавказны студиясы жангыдан къуралса, ол бизге бек тап боллукъ эди. Мураттарыбызы жашаугъа кирирча, аллай зат керекди. Ишлей билебиз. Кавказ кёп культуралы жерди. Дуния кинематограф аны ючюн эс бурады бизге», – дегенди.

Жаш режиссёрланы: «Театрланы тамблагъы кюнлерин къалай кёресиз?» -деген соруулагъна Къабарты-Малкъарны халкъ артисти **Юрий Балкаров** былай жуап этгенди: «Совет власть орналгъан ал ыллада Владимир Ленин: «Искусстволадан бек керекписи киноду», – дегенди. Аны идеология сауут этип да тургъандыла ол заманда. Кёкге къарасагъыз кече, мингле жулдузла кёресиз. Ала бирча кёрюнеديле бизге. Телескоп бла къарасанг а, ангылаиле – ала тюрлю-тюрлюледиле. Бири бирине ушамагъанла.

Биз да, миллетле, алайбызь. Бир заманда телевидение, мадениат, искусство жанын сурамай, колхозлада, заводлада не жетишимле болгъанларын айта, жангылыкъла берген каналгъа бурулуп тургъанды. Алай болуп турса да жарарыкъ тюйюл эди.

Бусагъатда уа сериалла алгъандыла аны. Ала бизни миллет энчилигибизни тюрлендиреديле. Битеу Запада аманнга саналгъан затла бизде тамыр ийип барадыла. Къоркъуулуду жашаубуз. Тимур Жигунов деп бар эди бизни театрда, жарсыугъа, кетгенди. Ол: «Печально я гляжу на наше поколение...», – деп, Михаил Лермонтовну эсге тюшюрюучю эди. Жаш тёлю бизден иги да, тири да болур деп, анга ышанабыз».

Темина Туаева уа аны сёзюне былай къошханды: «Театр – республиканы белгисиди. Биз Россия деген уллу кемеде барабыз. Хар республика – бир каютада. Глобалистле бизни миллетлигибизни кетерирге кюрешедиле. Ала хорласала, келлик кюнюбюз боллукъ тюйюлдю. Биз, кавказлыла, тири болургъа керекбиз».

«Биз жашагъан жер, не тюрлю кино алдырама десенг да, тапды: бир жаны – таула, бирси жаны – тюзле, къумла... Александр Сокуров биринчи режиссёрларын окъутуп бошагъанлы беш жыл болады. Ала эсде къалырча кинола алдырадыла. Алай быылда аны белгилерге керекди, къырал бёлген ахчагъа угъай, кеслери тапханнга. Сокуров кесини фондун ачып, андан болушады жаш режиссёрлагъа, артистлеге. КъМКъУ да бёледи бир зат, онгу болса.

Владимир Битоковну «Глубокие реки» деген фильминде ойнагъанма. Аны биз Минги тау тийресинде агъач ичинде алдыргъанбыз. Ол мени кесими да тюрлендиргенди. Бир ай анда туруп, эки кюннге Нальчикге келирге тюшгенде, башха дуниягъа киргенча болгъанма. Жашауумда кёп затны оюмлап, газетде ишимден кеттенме. Алайды киноискусствону кючюю», – дегенди М. Горький атлы орус къырал драмтеатрны актёру **Олег Гусейнов**.

Сыныалу актёрланы, режиссёрланы, аланы ызлары бла келген жаш адамланы да бизге жыйгъан фестивальны бир жумушу былай ариу, жумушакъ халда озгъанды. Ызы бла жыйылыуну къурагъанла Шимал Кавказда алыннган бир ненча къысха кино кёрюстгенди.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.
Суратла авторундуа.

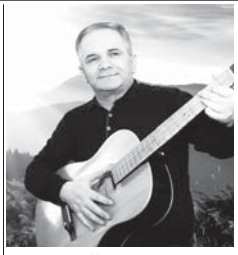

Къарачай-Малкъар десенг, санга дунияны энчи тейри эшиклери ачыладыла. Бюгюн, кесими юсюнден айтханда, мен ёзюмю энчи насыплыгъа санайма, нек дегенде миллетни аллай фахмулу адамларындан бири – Тамбийланы Къасбот бла танышма. Ол окъуучан тизгинлени тынгыларгъа онгум барды. Назмучу жазгъан затыма, этген ишине дайым ыразы болуп да бармайды. Игилендириуню чеги жокъду. Алай а окъуучу жаратса, ол керти поэзияды дерге боллукъду.

Къасбот адабиятыбызны энчи келечисиди, ёнюн, сёзюн да бир адам къатламагъан, литературабызны ёз босагъасындан намысы, сыйы бла, энчи атламы бла атлагъан. «Поэзия – ол неди?» – деген соруу Къасботну назмуларын окъусанг, эсинге да келмейди. Нек дегенде аны тизгинлери ариудула, терен магъаналадыла. Ала жюрек сезимледен къуралыпдыла. Къайсы назмусуна къарасанг да, анда суратлау магъана барды – жерни чырайлыгъы, кюнню жылыуу тёгюлгенлей турадыла аладан.

Не да тазалыкъдан башланады. Жюреги тюз болмагъан адам не къууанчны, не жарсыуну сезалмайды. Ма ол шарт билдиреди бек алгъа аны ич дуниясыны энчилигин. Ол, кесини жюрегинде уя этип, къайда да, жерни къайсы мюйюшюнде да бола тургъан игиликни ары жыяды. Баям, ол кенглик, жюрек жаланлыкъ туудурады быллай фахмулу, ёмюр баянланы.

Къарачай-Малкъар десенг, санга дуниясы энчи тейри эшиклери ачыладыла. Бюгюн, кесими юсюнден айтханда, мен ёзюмю энчи насыплыгъа санайма, нек дегенде миллетни аллай фахмулу адамларындан бири – Тамбийланы Къасбот бла танышма. Ол окъуучан тизгинлени тынгыларгъа онгум барды. Назмучу жазгъан затыма, этген ишине дайым ыразы болуп да бармайды. Игилендириуню чеги жокъду. Алай а окъуучу жаратса, ол керти поэзияды дерге боллукъду.

Къасбот адабиятыбызны энчи келечисиди, ёнюн, сёзюн да бир адам къатламагъан, литературабызны ёз босагъасындан намысы, сыйы бла, энчи атламы бла атлагъан. «Поэзия – ол неди?» – деген соруу Къасботну назмуларын окъусанг, эсинге да келмейди. Нек дегенде аны тизгинлери ариудула, терен магъаналадыла. Ала жюрек сезимледен къуралыпдыла. Къайсы назмусуна къарасанг да, анда суратлау магъана барды – жерни чырайлыгъы, кюнню жылыуу тёгюлгенлей турадыла аладан.

Не да тазалыкъдан башланады. Жюреги тюз болмагъан адам не къууанчны, не жарсыуну сезалмайды. Ма ол шарт билдиреди бек алгъа аны ич дуниясыны энчилигин. Ол, кесини жюрегинде уя этип, къайда да, жерни къайсы мюйюшюнде да бола тургъан игиликни ары жыяды. Баям, ол кенглик, жюрек жаланлыкъ туудурады быллай фахмулу, ёмюр баянланы.

Ёхтемлену

Назмуларыны жаухар тазалыкълары – жырларында

Жер жюзю къурала келген кюнюнден башлап, адам улу кесини жюрек излемлерин тауъуа, ташха, ариу къудуретге атай келгенди. Анга сейир этерча тюйюлдю – ол ариу оюмла жандырадыла поэзияны ариу жилтинлерин.

Иги назму окъусанг, бирде жюрегинг кёк бла тенг болады. Аллах санга энчи насып бергенча, къууанаса сен да ол миллетни адамы болгъанынга, ол сени ана тилингде тагъылгъанына. Аны жазгъан а, поэт, бюгюннгю кюнню жарыгъын сени бла бирге кёргенине ёхтемленесе. Мен да ол тёлюню адамыма, деп келеди кёлюнге.

Дагъыда мени сейир этдирген бир тышан барды Тамбийланы Къасботда – кесини аты закийге чыгъып тургъанлай, ол хар фахмулу адамны кесинден бийик кётюрюп жюрюте биледи. Мени оюмума кёре, ма олду адамлыкъ, огъурлулукъ.

Бу дуниядa жаланда халаллыкъ ёлюмсюздю. Назму жюрегинги тынчайта, тамблагъы кюннге ышандыра, алай киреди юйюнге. Аны айтханы, келлик тёлюню сёз къолайына къошула, барып турлукъду ёмюрле жолу бла.

Къасботча назму жаза билген – ол шайырды. Къанатлы сёзюн макъамны байлай билгени уа керти да жырчы фахмуду. Хау, назмучу азатды. Жыр тагъып, аны дуниягъа баям этген а жюрек къылыны тузагъыды.

Аны назму китабын къолунга алсанг, биринчиден, автор керти лирик болгъанын, жашауну жарсылары, къууанчы да аны жюреги бла ёттенлерин ангылайса. Ала дуниягъа адам туугъанча, алай жатратылгъанларына ишексиз боласа.

Шам Къарачайда, нарт Малкъарда да Къасбот десенг, аты бла танылгъан белгили назмучубуз менсинмейди. Аллах берген аз-кёп кюнюне да шукур этип жашайды. Ол биогюн кёп адамлагъа юлгюдю. Аны сюймеклик лирикасын алсанг, ол жашырын сыфатладан толуду. Аллай назмулада жаланда эр кишини, тиширыугъа угъай, адам улуну сау дуниягъа сюймеклиги жашайды. Тюздю, ол тамамланнган ишлери бла чекленип къалгъанладан тюйюлдю. Алай болса, аны поэзия жилтини эртте ёчюлюр эди.

Табийгъатны, адам улун да кёлю бла сюе билген поэтди. Бир сейирим, бирле назмуларын омакъ сёзле бла жасайдыла. Тамбий улуну уа чыгъармаларыны жаухар тазалыкълары жырларында кёрюнеديле. Он жашау къаллай болгъанын, болургъа боллугъун да суратлай биледи.

Туугъан эли, журту, миллети – бары да бирге аны ёмюр баянын – къадарын къурайдыла. Назмуларында да тёрдедиле. Темалары уа байды. Бирде сен: «Энди нени юсюнден хазаргъа боллукъду?» – деген оюмгъа келгинчи, ол жангы жыргъа жан салады.

Назмула, китапла, жырла – ала бары, биз кетсек да, тас болмай, дунияны жашау тамалында сакъланып турлукъдуа. Сюйген жырчыбызны уа адамлыкъ шартлары, назмулары, жыр макъамлары бизни миллет хазнабызны кесеги болгъандыла.

Мен бу сёзле бла Тамбийланы Къасботну чыгъармаларына неда жашау жолуна багъа бичер оюмдан узакъдама. Анга багъаны халкъ эртте бингенди. Болсада халкъыбызны быллай закий адамы бла бир тёлюден болгъаныма жюрегимден ёхтемленеме.

АППАЙЛАНЫ Лариса,
Мечиланы Кязим атлы маданият фондну директору.

Болгъан зат

Къараторну налын алышыу

Хусей, жыл саны келе тебиреген киши, бу иш анга къыйын кёрюне башлагъанды. Аны къоярге акъылгъа келип, колхозну председателине тюбепл, акъылын айтады. Сора жайлыкъгъа барып, атланы санап, жаш колхозчугъа ётдюрдю, Хусейге уа: «Бу ишде сени къыйынынг кёпдю. Жылкыбдан сайла да, бир ат ал. Ол а бизден санга саугъа болсун»,-дейди.

Эки жыл ары дери, бир кече жыйын бёрю чабып, жылкыбдан бир байталны жыртады. Андан а бир тай къалады. Маркъа тай. Мангылайында акъ тамгъасы бла къаратор. Ол асыры ариучукдан, шёндю тюкенледе сатылгъан ат гинжилеге ушай эди.

Кимге да ышанмай, Хусей аны кеси ёсдюргенди. Ийнек сют ичиргенди. Къол аязы бла тартылгъан мирзеу ашатып тургъанды. Юч жылында жарагъан ат болду. Кюн таякъладан сыртында тюгю жылтыраргъан окъуна этеди.

Атына да Къаратор атайды. «Эй, Къаратор. Къайдады мени Къараторум!» - деп къычырса, къулагъы аны эшитгенлей, ат да иесини къатына жетип къалыр. Айхай да, Хусей аны сайлады. Сора къычырып аллына чакъырды да: «Кётдик энди юйге»,-дейди. Къаратор да иесини айтханын эте, аны ызындан келеди. Къыйналгъанына, малларын да табалмагъанына бираз ачыуланыпды. Ол кезиуде Марат да киреди юйге. «Не иш тыныдыпт, къайдан келесе»,-деп сорады атасы. Жашы уа былай дейди: «Ата, орамда нёгерлерим бла сюелип, бираз лахор этдим».

Аны эшитгенде, атасы бютюн да ачыуланады. «Сен, къатын аллыкъ киши, юнле бла орамдан жыйылмай, аны калак ити болуп къаласа. Атны арт аягында налы сыннганды. Гюрбежиге элт да, аны алышдыгъыл кел»,-дейди.

Марат атасыны алай ачыуланыпы биринчи кёре эди. Ауузундан бир сёз чыгъармай, юйдет чыкъды, сора атны жюгенинден тутуп, атасыны жумушун этерге тебиреди.

Орам бла бираз баргъанлай, нёгери Расулгъа тюбейди. Ол да анга ушагъан бир желбаш, къайры баргъанын билгенден сора анга къошулады.

Сора, жолда бара, былай дейди: «Гюрбежичи эл башындады. Ары жол узакъды. Барсакъ да, аны да юйюнде табабысмы, тапмайбысмы. Андан эсе шуёхубуз Мусабийге ётейик. Ол тюнене сварка аппарат алып келгенди. Анга барайыкъ. Ол налны теше да турмай, терк окъуна жалгъар да къояр. Бир такъыйкъалыкъ иш».

-Да, ол а къачандан бери сваркачы болду. Аллай ишни эталлыкъмыды?

-Къара сен анга. Этмей а. Мусабий атмезлик не иш барды. Болгъа эди мени да аллай сваркам. Кимден да иги этер эдим,- дей, эки жаш да хапар айта, Мусабийлагъа жетдиле.

Ол а, жангы сварка аппаратны арбазда орнатып, аны къагъытларына къарай турады. Нёгерлери нек келгенлерин айтханда, мыйыкъ тюбюнден ышара, кеси кесине: «Мусабий, энди сени даражанг кётюрюле баллярыкъды»,-деди.

Сора жашла ишни кългъа алдыла. Расул жюгенден тутду. Марат атны арт аягын ёрге кётюрюп, кесине къаты къысды. Мусабий а сварка аппаратны токгъа къошду. Жалгъау этерик чыбыгъына атны налына жетдирди.

Сваркачы жаш билмей эди ат къаллай бир токгъа тёзгенин. Ол аны юсюнден сагъыш да этмеди. Жаланда ишин терк бошап, жашланы алларында махтанырга сюеди. Аппаратны эки ток чыбыгъын сыннган налгъа жетдирди. Ол кезиуде чархчурх тауух чыкъды, андан келген ток атны санларына жетди, мингле бла иннеле чанчылгъанлай болду.

Тёртаякълы Къаратор не болгъанын кеси да иги да ангылагъынчы, кеси билмеген бир кюч, аны жерден ёрге, бийикге кётюрдю. Ол кезиуде атны бир аягы Мусабийни кёкюрегине тийип, арбазны бир жанына жетдирди. Марат а атны аягындан бек къаты тутуп тура эди, ол да чартлап барып арксаы бла юйню къабыргъасына тийип, алайда ойсурады.

Расул ат бла бирге кёкге чыкъды да, аны бла да бирге келип, жерге тийди. Юч жаш да юч жерде, бири кёкюрегинден, бири башындан тутуп, бири да: «Ой, арксам!» - деп сынсыйдыла.

Къараторну юсюнден айтханда уа, ол да аны ахыр учуу эди. Токну кючю аны ёрге кётюргенде, ичинден къанатлары бла бир зат чыгъып, кёкге учуп кетди. Къалгъан тёммеги уа жерге келип тийип, тепмей къалды. Билмей эди Мусабий ат токну къаллай бир кючюне тёзгенин. Хусейни Къараторуна нал уруу алай бла бошалды.

ЛЕЙЛУН улу Х.

Дунияны кубогу

Исмайыл финалгъа чыкъъанды

Газетибизни озгъан номеринде билдиргенибизча, Белград шахарда Тутушууну тюрлюлеринде энчи сермешиуледе дунияны Кубогу ючюн эришиуле бардырыладыла. Грек-рим тутушууда бизни Локияланы Жамболат болмагъанча къууандыргъанды хорламы бла.

Орта кюн а кеслерини кючлерин эркин тутушуу бла кюрешгенле кёргюзтгендиле. Аланы аралырында энтта да бир жашыбыз Мусукаланы Исмайыл да барды. Венгрия ючюн сермеше, Мусука улу 65 килограммда эришеди.

Орта кюн Исмайыл битеу кезиулени да жетишимли ётгенди. Финалгъа чыгъыу сермешин ол Азербайджанны келечиси Хаджи Алиев бла бардыргъанды. Сёзсюз, бу тюбешиу бирсиледен къыйыныракъ болгъанды. Азербайджанлы гёжеф аз да хорлатыргъа сюймей эди. Къалай-алай болса да, Исмайыл андан кючлюрек болуп, 6:5 эсеп бла къытханды.

Финалда уа анга Арменияны келечиси Вазген Теванян бла тюбеширгге тюшеди. Исмайыл да бизни къууандырыр деп ышанабыз.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Сёзбер

ЭНИНЕ: **5.** Ёрге элтген атлауч. **6.** Келлик кюн. **9.** Черек суу. **10.** Буз тау. **11.** Аллай анасы да болады сабийни. **12.** Аллай тюрлюсю чабакъны, геммешни да болады. **16.** Хант жюрюген къанга. **18.** Ашха жут адам. **19.** Мекям ишлеу. **20.** Омакъланыу. **21.** Гитче жаныуарчыкъ. **22.** Жашла тойда аны сындырып сынайдыла кючлерин. **25.** Экили къайгъылы болум. **30.** Къаугъа. **31.** Итни тюрлюсю. **32.** Отунчуну саууту. **33.** Къуууурулгъан нартюх. **34.** Быстыр тагъылгъан жип.

ЁРЕСИНЕ: **1.** Неге да жарагъан дарман. **2.** Сюрюнде адамланы къыргъан бек биринчи къыйынлыкъ. **3.** Алгъа тебиу. **4.** Юч жыйырма. **7.** Уакъ аякълы мал. **8.** Мияла орун. **13.** Азиятлыла сюрюнде таулу адамгъа алай айтхандыла. **14.** Кечги сыйлау. **15.** Бизни бла бир тилли, бир ниетли миллет. **17.** Адамны кёлюн кётюрген ариу сёз. **23.** Намазгъа чакъырыу. **24.** Затны эсден тайгъаны. **26.** Уллу мал. **27.** Аскер бёлюм. **28.** Къарачайны атасы. **29.** Ата-бабаларыбыз анга чын дегендиле.

ГАЗЕТНИ 148-чи НОМЕРИНДЕ БАСМАЛАННГАН СЁЗБЕРНИ ЖУУАПЛАРЫ:

Энине: 1. Къартыкъ. 5. Босагъа. 6. Аламат. 8. Нарзан. 10. Ийнар. 11. Дырын. 12. Къадама. 19. Санагъат. 20. Чабакъчы. 21. Абадан. 22. Аркадий. 24. Тиреуюч. 27. Атауул. 30. Чекле. 31. Парча. 32. Тарлыкъ. 33. Къалкъан. 34. Артмакъ. 35. Къыбыла.

Ёресине: 1. Къагъанакъ. 2. Къаланкъа. 3. Чолпан. 4. Башлыкъ. 7. Айран. 9. Чыракъ. 13. Адабият. 14. Мараучу. 15. Аслан. 16. Башир. 17. Тазир. 18. Жырчы. 23. Кюпес. 25. Уручу. 26. Алатау. 27. Алтыаякъ. 28. Лакъырда. 29. Жайлау.

БАШЛАМЧЫЛЫКЪ

Журналистле къоркъуулу халлада кеслерин сакълай билирча

Россейни Журналистлерини союзу къыйын болумлада эмда сауутланнган къаугъала баргъан жерледе редакция буюргъан ишни къоркъуусуз къалай тамамларгъа боллугъуну жоркъларына, мурдорларына тюшюндюрюу жаны бла проектни башлайды. Ол (проект) декабрьден тебирепл, ызы бла келир жылда да жашауда бардыррыллыкъды.

Дерслени федерал СМИ-лени къыйын болумлада эмда сауутланнган къаугъала болгъан тийреледе иш бла байламлы сынамлары барла, Россейни МЧС-ини Айныу институтуну – Россейни МЧС-ини Граждан къоруулау академиясыны специалистлери, Москва шахардагъы Граждан оборона эмда къыйын болумла жаны бла окъуу-методика араны келечилери берликдиле. Проектте профессионалла бла бирча журналистика факультетлени студентлери да къатышырга боллукъдула.

Курсну ёттенлени барысына да сертификатла берилликдиле. Дерсле Zoom платформада онлайн халда бардырыллыкъдыла. Сагъынылгъан жумушха къатышырга излегенле **ec-rui@mail.ru** электрон почтагъа бу затланы жиберирге керекдиле:

1) кесини аты, тукъуму, атасыны аты (ыразылыгъына кёре); ишлеген жери эмда къуллугу; телефону эмда электрон почтасыны адреси белгиленнген заявканы;

2) энчи даннылерин обработка этерге ыразылыгъын билдирип, къол ызы салыннган сканны.

Дерслени расписаниялары, Zoom-гъа кирирча ссылка эмда пароль проектге къатышырыкланы заявкаларында ийген электрон почталарына жиберилликдиле.

Сорлукълары барла бу телефоннга - **8-915-215-55-11** (Юлия Батурина)-сёлешип, билирге боллукъдула.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редактору орунбасары)
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редактору орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
ТРАМЛАНЫ Зухура,
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - **42-63-01**.
Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **40-04-82**.
Жууаплы секретарь - **42-66-85**.
Секретариат - **40-93-62**. Корректорла - **42-63-52**.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право - **42-24-02**, **42-67-68**.
Экономика - **42-66-73**.
Культура - **42-66-76**.
Социал ишле - **42-75-82**, **40-59-18**.
Курортла, туризм эм спорт - **40-39-93**, **42-66-71**.
Окъуучула бла байланыслыкъла жюрютюу эм жазылыу - **42-37-94**.
Энчи корреспондент - **42-68-72**.
Операторла - **40-28-49**, **42-39-65**.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди.
Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан **400** газет тизгиндеи (машинка бла жазылгъан **5-6** бет) кёппю алмайды.

Газет Басманы эм аслампы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.
Регистрация номер —**ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532**

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды.
Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тандырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыдыла.
Телефонла: **76-01-21**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыдыла.
Телефон: **42-69-34**

Газет айыкъгъа юч кере чыгъады - **геююрге, орта, шабат** кюнледе.

Номерге графикге кёре
19.00 сагъатда къол салынады.
20.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасарлары; Бийчекъуланы Жаннета (1,2-чи бетле), Геляланы Валентина (5,6-чы бетле) - корректорла.

Тиражы **1260** экз. Заказ № **2719**
Багъасы 15 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНЫ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru